LIBRARY OF SCANFAN

Milliyet 'in "Kültür Mirasını Koruma" Kampanyasının Armağanıdır.

İSTANBUL'dan GÖREME'ye kültür mirasımız

13. FASİKÜL

İstanbul'u fetheden Türkler güya cennet kadar mamûr bir şehri almışlar
ve onu harabeye çevirmişler diye iddia edenler, şehrin boş arsalar ve tarlalardan ibaret olduğunu gösteren
ve 1422 tarihinde Buondelmonte tarafından yapılan planına bakarlarsa
Türklerin bu şehirde harab edecek muazzam binalar bulmadıklarını takdir ederler.
Orada Türkler ayakta durabilen ancak manevî bir bina, bir din bulmuşlar
ve ona karşı da büyük Fatih'in en müsamahakâr bir ulüvvücenabile düşman gibi değil,
dost gibi hareket etmişlerdir ki bu suretle Ortodoks mezhebi,
Katolik mezhebinin tasallut ve taarruzundan da kurtulmuştur. Kim ne derse desin, biz bu feth-i mübin ile
"büyük bir mukadderat zincirinin sonu geliyor, büyük bir mukadderat zinciri başlıyor" deriz.

ADNAN ADIVAR 1953

S.O.S İSTANBUL S.O.S

● *Bozdoğan Su Kemeri'nin bugünkü durumunu gösteren bu fotoğraf, arka sayfamızdaki kartpostallarla karşılaştırılırsa, çevredeki doku değişimi bütün açıklığıyla görülecektir.*

Bozdoğan Kemeri

HAZIRLAYAN:

Ziya Derlen

Suyu pompalayarak nakletme yöntemlerinin bilinmediği çağlarda, insanoğlu su nakli için bir tek yöntem kullanıyordu: Suyu, doğal olarak aktığı yoldan çevirip, istediği yere yönlendirmek. Bunun da bir güçlüğü vardı tabiî; en önemlisi suyun nakledileceği yere giden yol üzerinde birden yükselen bir arazinin bulunmasıydı. Bu durumda mümkün olursa tünel açılıyor, o da olmazsa, yol uzatılmak bahasına yüksek arazinin etrafından dolaşılıyordu.

İkinci sorun bayır aşağı inen suyun, indiği yokuşun elden geldiğince meyilsiz olmasıydı. Eğer öyle olmazsa bu kez de yolunu çarçabuk aşındırdığı için yeni yollar yapmak gerekiyordu.

Uzun çağlar boyu çözülemeyen üçüncü sorun da iki tepe arasına dökülen suyun, nakil yönüne aykırı bir yöne sapmasıydı. Bunun bir tek çözümü vardı: İki tepeyi duyarlı bir meyile sahip bir kemerle birleştirmek.

İlk su yollarını ve su kemerlerini yapanların, Ortadoğulular olduğu sanılmaktadır. (Asur, Bâbil, Fenike ve Mısır su yolları). Avrupa'da ise ilk su yollarını yapanlar Yunanlılardır. En fazla su yolu ve su kemeri yapanlar ise Romalılardır.

İstanbul kurulduğu çağlardan bu yana su bakımından oldukça sorunları olmuş bir şehirdir. Su ihtiyacını karşılayabilmek için, her devrin ileri gelenleri, suyu kaynağından şehre getirecek özel yollar, nakil yöntemleri bulmak, geliştirmek ve uygulamak zorunda kalmışlardır.

İstanbul'un suyunu sağlayan ve çeşitli devirlerde yapılmış olan belli başlı su kemerleri şunlardır: Bağçe Köyü Kemeri, Paşa Kemeri, Eğri Kemer, Uzun Kemer, Moğlova, Cebeci, Güzelce Kemer.

Batılı kaynaklarda, **Valens Kemeri** diye anılan Bozdoğan Su Kemeri de böyle bir amaca hizmet etmek üzere, büyük masraflarla inşa edilmiştir. Kesin tarihi bilinmemekle birlikte, yaptıran kişinin Roma İmparatoru Valens (M.S. 364 - 378) olduğu konusunda birleşilmektedir. Bundan başka tartışma konusu olan öteki Roma imparatorları da Hadrianus (M.S. 117 - 138) ve Büyük Konstantin (M.S. 274 - 337)'dir.

Çeşitli dönemlerde gördüğü onarımlar, kemerin özgün mimarisi hakkında bilgi edinmemize olanak tanımamaktadır. Bilinen onarımlar, Bizans döneminde Justinianus (6. yüzyıl), II. Justinus (576), Konstantino (8. yüzyıl) ve Basileus (11. yüzyıl) tarafından yaptırılanlardır.

Osmanlı imparatorluğu da saraylarına ve çevre mahallelere su getirtebilmek için kemeri onartmışlardır. Bunlardan ayrıntılı biçimde bilinen onarımlar Fatih'in, Kanunî Sultan Süleyman'ın (Mimar Sinan tarafından) II.Mustafa'nın zamanında gerçekleştirilmiştir.

Yapıldığında boyu 1 kilometre kadar olduğu sanılan Bozdoğan Kemeri'nin Fatih'ten Şehzade Camii'ne kadar olan 592 metrelik ve Beyazıt yönündeki 199 metrelik iki parça ile toplam 800 metrelik bölümü ayaktadır. Yerden yüksekliği 19 metre, denizden en yüksek noktası da 64 metredir. Kemer açıklığı 4, ayak genişliği 5 metreyi geçer. Üst üste iki sıra kemerden alttaki sıra büyük kesme taşlardan, üstteki ise, daha küçüklerden örülmüştür. Sağlamlaştırmak amacıyla zaman zaman demir kenetlerle bağlanmış taş sıralarına rastlanır. Valens devrinden kalan kısmı, Fatih yönünden başlayarak 1. gözden 40. göze ve 46. gözden 51. göze kadar olan bölümdür. 52. gözden 56. göze kadar olan bölüm Kanunî devrinde onarılmıştır.

Bozdoğan Su Kemeri onarımına başlandığında dikkat edilmesi gereken en önemli sorun, kemerin, mimarî üslûbunu saptamak için girişilecek çalışmalardır. Öyle sanıyoruz ki, bugüne dek gözardı edilmiş böylesi bir çalışma, bir yandan da, tarihî belgelerin değerlendirilmesinde oldukça değerli birtakım yeni malzemelere ulaşılması sonucunu doğurabilecektir.

Onarım bittiğinde şehrin ortasından, başımızın üzerinden bir su kemeri, bugün olduğu gibi delik deşik

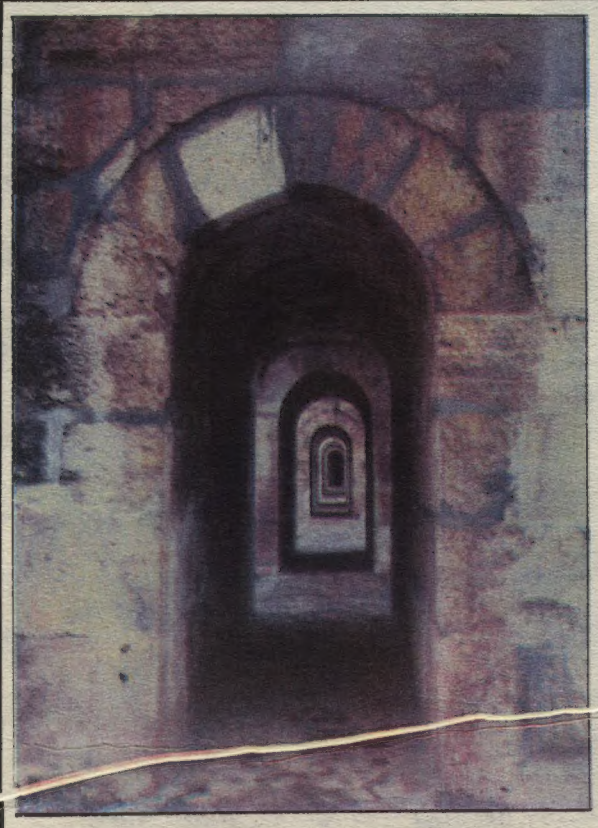

● *Moğlova Kemeri'nden bir yan kesit görünümü. (Foto: Sarkis Baharoğlu).*

● *Moğlova Kemeri bütünüyle su altında kalacak.*

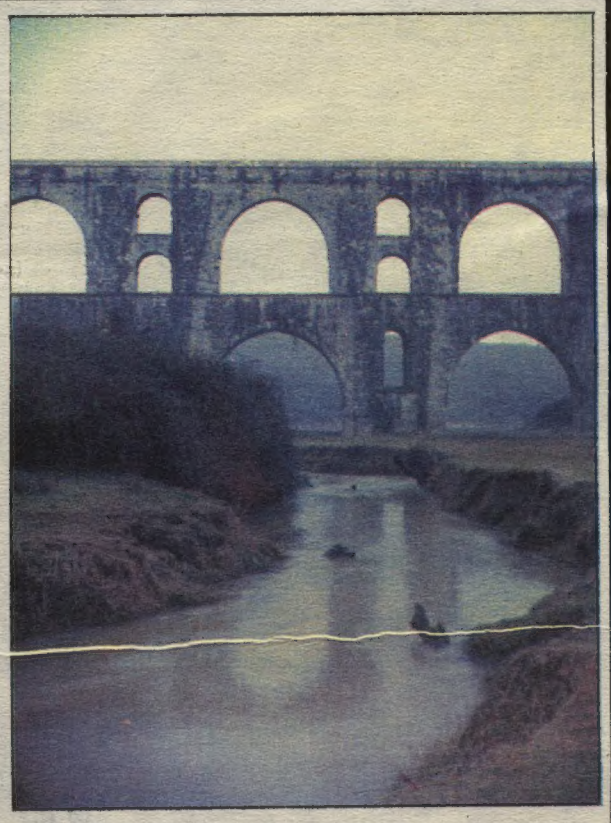

Moğlova Kemeri sular altında kalacak mı?

Mimar Sinan tarafından Kanuni devrinde yapılan Moğlova Sukemeri, Alibeyköy'de bulunmaktadır. Burada yaptırılması öngörülen ikinci Alibeyköy Barajı'nın gölü, Moğlova Kemeri'ni sular altında bırakacaktır. İstanbul'un, hatta dünyanın en güzel sukemerlerinden biri olarak bilinen bu kemerin mimarisine, Koca Sinan ustalığı katılarak ortaya ilginç bir biçim çıkmıştır: İnsana, su nakletmek gibi basit bir hizmet işini üstlenecek bu yapıya, Sinan'ın böyle alımlı bir hava katmasının sebebini sorduracak bir biçim.

Sanıyoruz Koca Sinan, kuş uçmaz kervan geçmez bir yere böylesine güzel bir kemer yaparak, suya ithaf ettiği bu eserin cephelerine onun yansımalarını anıştıracak oyulmalar, kavisler, mahmuzlar, kısacası, ışığın ve maddenin taşta buluşmasını istemiştir. Böylece su akışının delidolu ritmi, taşta da görülebilecektir.

Sinan böyle ıssız bir yere kondurduğu bu yapıyla, "Siz görmeseniz de, takdir etmeniz mümkün olmasa da, barajınızın suları altında kalsa da, umurumda mı? Ben onu gördüm, kendimi tanıdım. Üst tarafı size kalmış" demek ister gibidir.

bir duvar gibi değil, eski bir hemşehrili olarak geçecek. Suyun akışını, kendini dinlemiş bir İstanbullu, motorlu araçların şehrin kayıtsız gürültüsüne kulak asmayacak o zaman.

Bozdoğan Kemeri üzerinde onarım, proje çalışmaları yapan iki yüksek mimarımız Hüseyin Başçetinçelik ile Cahide Tamer'in görüşleri ile yazımızı noktalıyoruz:

"Bozdoğan Kemeri uzun seneler ciddî şekilde onarılmamıştır. Bazı kısımlarında rastlanan müdahaleler ise, çok defa takviyeden ziyade eserin bünyesini ihlal edici mahiyet almış bulunmaktadır. Bu müdahalelerden bir kısmı belki de yüksek boyutlu taşıtların kolaylıkla geçebilmeleri için ara kemerleri kesecek kadar ileriye götürülmüş durumdadır. Bazı kısımlarda taş kemerlerin yıkılıp harap olması ve yerine klasik tuğla ile kemer veya dolgu yapılması suretiyle meydana gelmiş basit takviyeler göze çarpmaktadır. Diğer bazı duvarlarda ve kemerlerde ise, düşmüş, çatlamış ve şakulden inhiraf etmiş malzemeden hasıl olan harabiyet görülmektedir. Ara kemer boşluklarının ve kemerlerin üstüne rastlayan kısımların ise yağmur, kar ve dona karşı koruyucu tabakası kalmamış ve buralarda toprak ve otlar birikmiş bulunmaktadır.

Bunlardan başka bazı kemer açıklıklarının bir cephesi, normal tuğla veya moloz taş duvar ile örtülerek depo, gecekondu v.s. şekline konulduğu görülmektedir.

Yukarıda durumu izah edilen Bozdoğan Kemeri'nin statik, mimarî ve korunma yönlerinden ele alınması ve eserin mukavemeti ile birlikte onu çirkin hale getiren kısımların ıslâh eski eser görünüşünü sağlayan güzelliğe kavuşmasının temini gerektiği kanısındayız. Şöyle ki:

I. Statik bakımından:

Yukarıda sözü geçen ve ilişik fotoğraflarda görülen kemerlerin bugünkü kritik hali, kemerlerin dengesine etki eder mahiyette olduğundan bunların ihyası ve benzerlerinin noksanlarının tamamlanması lüzumludur.

II. Mimari bakımından:

Esere, onarıldıktan sonra dahi bugünkü haline kıyasla bir yenilik getirmeyecek, köşeleri ve profilleri kaybolduğu halde muvazemet yönünden yerinde kalması uygun görülen, bütün kemer yığma ve ayak ve duvar aksamının haliyle muhafazası ve neticeye bu suretle varılmasının sağlanması uygun olacaktır.

III. Koruma bakımından:

Dış tesirlere maruz bulunan bilhassa yağmur, kar ve dona karşı hiçbir koruma elemanı kalmayan üst kısımların ve kemer aralarının behemehal onarılması gerekmektedir. Zira, bu satıhlardaki taş aksamın errozyona uğraması, dolayısıyla yok olması ve bu mahallelerde toprak ve nebatların üremesi, eserin bu kısımlardan süratle harabiyete gittiğini belirtmektedir.

Bu sebeple, bu gibi toprak ve nebatların, kaldırılması ve bu kısımlardaki taş örgülerin ikmalinden evvel bir tecrit tabakası ile dış tesirlere karşı korunmasının sağlanması elzemdir."

Bozdoğan üzerine tanıklıklar

BOZDOĞAN SUKEMERİ / R.E.KOÇU

Ayyaş Valens'in sukemeri
Dişlerinde bıçak, ellerinde kan,
Dişili, erkekli, kucak kucağa
Omuz omuza
Kırk-elli Romalı serseri
Taş kesilmişler burada.
Hırs, küf
Ve şehvet yosundur.
Kemerin üstünde
Nefes nefese cigara ışıkları.
Bu yaz gecesinde
Gözlerde dumandır
Samanyolları.
Bir diz üstünde güzel bir baş.
Dudaklar öpüşür,
Çıplak ayaklar öpüşür.
Muhabbet için zaman az
Uyunmaz.

R.E.Koçu bu dizeleri "Sukemerini hane edinmiş bir berduşun hatıraları tesbit edilirken duymuş"tur.

●

İmparator Valens Khalkedonya (Kadıköy) şehrinin sakinlerine kızmış olduğu için şehrin surlarını yıktırmıştı; yıkılan surların arasında, üzerinde Khalkedonyanın surlarının şehre su vereceği bir mucize olarak yazılı bir taş bulundu. Valens bu mucizenin işareti üzerine Khalkedonya'nın taşları ile bir sukemeri inşa ettirdi.

R. Walsk, Voyage en Turquie et Constantinople, (1828).

İmparator Valens bu sukemerini IV. yüzyıl ortalarına doğru yaptırmıştır. 625 metre uzunluğundaki kısmı II. Sultan Mehmet (Fatih) Camii'ni, Şehzade Camii'nden ayıran derin vadinin üzerinde hâlâ mevcuttur. Vaktiyle yüksek kemerlerinin kavisleri, ikinci kattakiler bile, kendini sıkı bir biçimde saran Türk evleri arasında görünmez olmuştu. Bütün bu civarı kavuran yangın kemeri ortaya çıkarmış, etrafın boşluğu içinde yirmi üç metre yüksekliği ile kendini göstermeye başlamıştır.

Charles Diehl, Constantinople, (1923)

●

Batılı yazarların "Valens Sukemeri" adını verdikleri bu yapıya Türklerin "Bozdoğan" ismini ne münasebet ile koydukları kesin olarak izah edilememiştir. Malûmdur ki, bozdoğan adındaki kuşun bir cinsidir; Türkler, sapı, başına nisbetle biraz ince düşmüş bir nevi gürze de bozdoğan derler; hatta iri bir nevi armudun bozdoğan armudu adını alması bu münasebet iledir, bir de darb-ı mesel vardır: "El tokadı yemeyen kendi yumruğunu bozdoğan zanneder" denilir.

Bazı eski metinlerde, bu arada II. Sultan Mahmud zamanında mühendishane talebeleri tarafından yapılmış bir İstanbul camileri haritası üzerinde, bu su kemerinin adını "Bozluğan" veya "Bozulgan Kemeri" şeklinde gördük. "Kül renkli, boz renkli kemer", "Harab kemer" çıkarılabilir ki bu, meşhur sukemerine Bozdoğan adından daha uygundur.

Saadı Nâzım Nirven

●

Kemerin üstündeki su terazilerinin demir kapaklı bölmelerinin koca koca anahtarlarını taşıyan gedikli İsuyolcuları, akşam sabah kemere çıkarlar, hâkaani senedlerle (sultan beratlarıyla), âdeta mülk gibi masura masura (parça parça), mutasarrıfı (yararlanma hakkı) olan sahiplerinin evlerine gerektiği miktar kadar suyu salıverirler, her birinden ayda on, onbeş, yirmi kuruş avâidini alırlardı.

Kemerin Fatih tarafındaki kapısına bitişik kahve dükkânları; kemerin anahtarları orada durur, İsuyolcuları ecnebi seyyahları dört gözle gözler, geldiler mi, bir çeyrek, bir mecidiye alıp kemere çıkartarak İstanbul'un panoramasını seyrettirirlerdi.

1917 yangınından sonra kapılar haraplaşmış, kemer üstü çoluk çocuğun, işsiz gürûhunun, kopuk, serseri kumarbazların, haneberduşların (evsizlerin) uğrağı olmuştu; hatta yaz geceleri uygunsuz takımının fuhuş yatağı idi. Kemer üzerindeki otları yedirmek için keçi, koyun, inek çıkaranlar dahi olurdu. Bir gün bir ineğin ayağı kaymış, kemer dibindeki bir evceğizin damına düşerek damı delmiş, içindekilerin akılları başlarından gitmişti; yılını hatırlayamıyorum, gazeteler yazdı idi.

Karlı havaların akabindeki donlarda kemerden kol kol, uçları sivri sivri, kimisi adam boyunda buzlar sarkardı. Civarlı vehimlilerde korku, altından geçemezler, Vefa'da, Kırkçeşme'de, Kovacılar'da oturanlar, Şehzadebaşı'na gitmek için ya Fatih'ten, yahut Bayazıt'tan dolaşırlardı.

Rivayete göre İstanbul'da Fransız Sefareti maiyetine memur, Vautour vapuru kumandanı, mâruf edip (ünlü edebiyatçı) Pierre Loti cenabları, bir gün geştü güzar esnasında (gezintideyken) Bozdoğan Sukemeri'ne çıkmayı arzu etmiş, refik-i şefik-i Şeyhülislâm Cemaleddin Efendizâde, Şûrayi Devlet, Mülkiye Dairesi azâ-i kiramından (soylu üyelerinden), sünbül bıyıklı Muhtar Bey de yanında; Bey naif, zalf, evhamlı, imkânı yok kemere çıkmayı göze alamamış, oracıktan ters yüzüne dönmüşler.

Sermet Muhtar Alus

S.O.S 5 KITA'DA S.O.S

Guatemala'da depremin izlerini silmek için çaba gösteriliyor

Maya uygarlığının geliştiği toprakların üstünde bulunması nedeniyle Orta Amerika ülkelerinden Guatemala'nın en önemli kalıntılarından biri Yucata yarımadasının kuzeyinde bulunan ve yeşil doğanın arasından süzülen piramid şeklindeki kutsal yapılardır. 292 yılına ait en eski Maya yazısının bulunduğu Tikal siti 'Dünya Mirası Listesi''ne alınmıştır. Bir zamanlar Maya zenginliğinin yaşandığı bu bölgede bugün artık hemen hemen hiç kimse oturmuyor. Guatemala yaylalarının işgalinin önce bu topraklarda Maya, Quiche ve Dyakil kabilelerinden gelen kızılderililer otururmuş.

Kaderi sert depremleri yaşamak olan Guatemala ne yazık ki 1979 yılında da bu kez 25 bin insanın ölümüne, 80 bin insanın da yaralanmasına neden olan bir depreme daha sahne olmuştur. Eski eserlerin de büyük zarar gördüğü bu depremin ardından Guatemala hükümeti, UNESCO ve uluslararası kuruluşların işbirliği ile âcilen bir onarım ve sağlamlaştırma kampanyası başlatmıştır. İlk aşamada yerinden oynayan taşlara destek, kiliselerde mimber arkasındaki duvar süsleme malzemelerini geçici koruma, resim ve heykellerin tescili ve zarar tespiti yapılmış, kültürel mirasın korunması için yitkililer kısa ve uzun dönemli program çalışmaları yürütmeye başlamıştır. 1980 yılında UNESCO Genel Kurulu'nun onayı ile başlatılan ulusal kampanyayla birlikte, aynı yıl UNESCO ve Guatemala hükümeti deprem bölgelerinde kültürel mirasın korunması ile ilgili uluslararası bir seminer düzenlemiştir.

Sağlamlaştırma ve koruma çalışmalarına en çok zarar gören Mayaların tören merkezi Quiriguàsitinde, Antigua, Patzun kilisesi, ChiChicastenando ve Utitlan kilisesindeki tapınaklardan başlanmıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz şehirler sömürge döneminden kalma özellikleri ile meydan veya açıklık yerler etrafında kurulmuşlardır.

Örneğin, Plaza de Armas meydanının güneyinde harika çeşmeleri ile Captain General Sarayı bulunuyor. 1764 yılında yeniden inşa edilen bu iki katlı yapının iç avlusunu balkonlar çevreliyor. Meydanın kuzeyinde Belediye Binası (Ayuntameinto) ile Eski Yazılar Müzesi var. Ayuntameinto ile Saray aynı mimarî üslûp ile tasarlanmış. Meydanın doğusunda yükselen Katedral 1680 yılında ikinci kez elden geçirilmiştir. Moor üslûbunda yapılan 'Sömürge Müzesi' ise San Carlos de Borromeo Üniversitesi'nin uluslararası konferans salonu olarak kullanılıyor. 1760 yılında Chirigeresco üslûbu ile yapılan La Merced kilisesi ise 1773 yılı depreminden kurtulan tek kilise. La Capuchinas manastırının kalıntıları oldukça büyüleyicidir. 'Tefekkür Kulesi' (Torrie del Retiro) ise mimarisi ile ün salmıştır.

Bu renkli dünyanın korunması amacı ile yerli ve yabancı uzmanların beş yıllık çalışma programı uyarınca 3 milyon 285 bin dolar harcaması öngörülüyor. Harcamaların büyük bir bölümünü Guatemala hükümeti karşılamakta. Ancak yardımcı uzmanlar ve yetiştirilen yerli uzmanlar için burs, teknik yardım gibi konularda uluslararası bir işbirliği oluşturma çabaları sürdürülmekte.

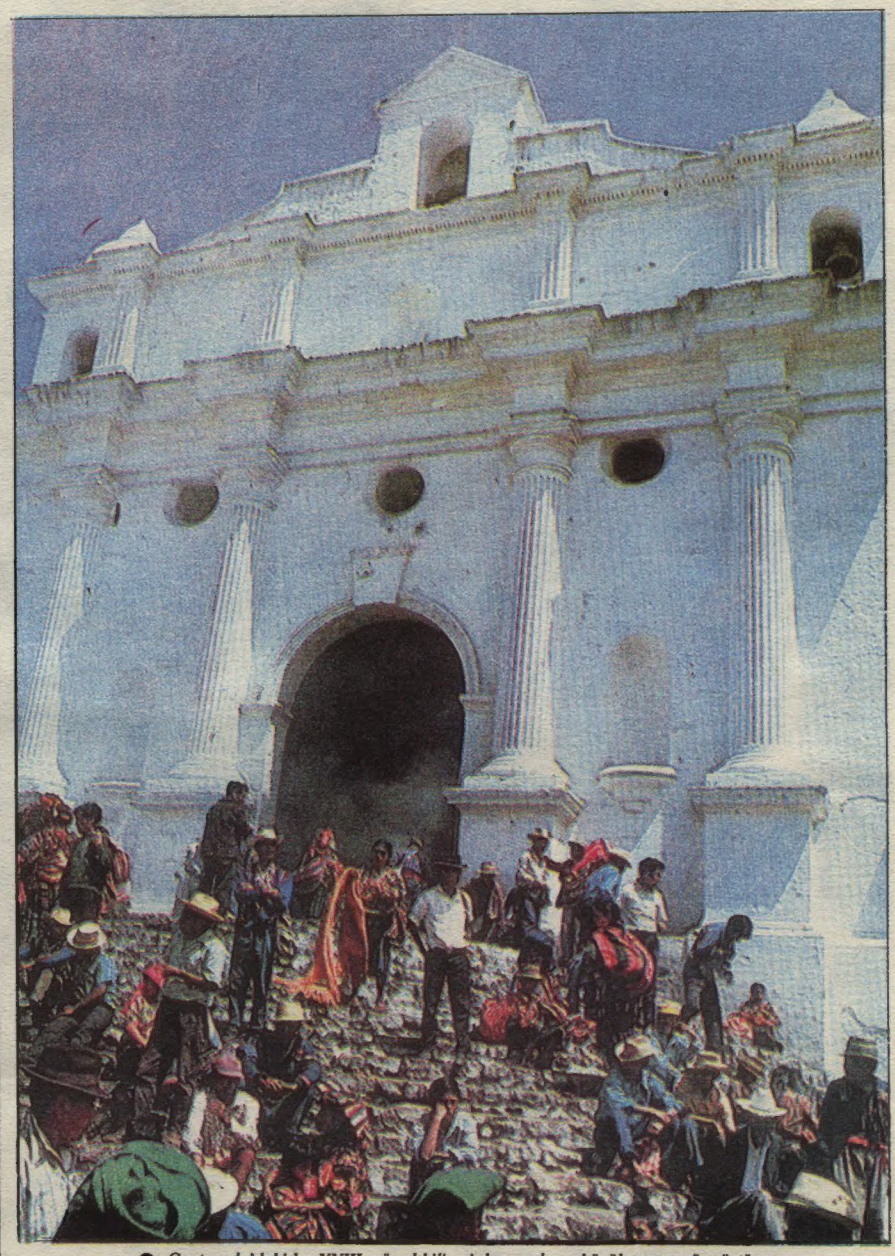

● *Guatemala'daki bu XVIII. yüzyıl kilisesi depremden büyük zarar görmüştü.*

● *Mamboury'nin resimlerinde belli belirsiz Çallı'nın etkileri görülüyor. (Foto: Sarkis Baharoğlu)*

BİR TANIĞIN SEYİR DEFTERİNDEN

Ernest Mamboury

İstanbul için bir ömür

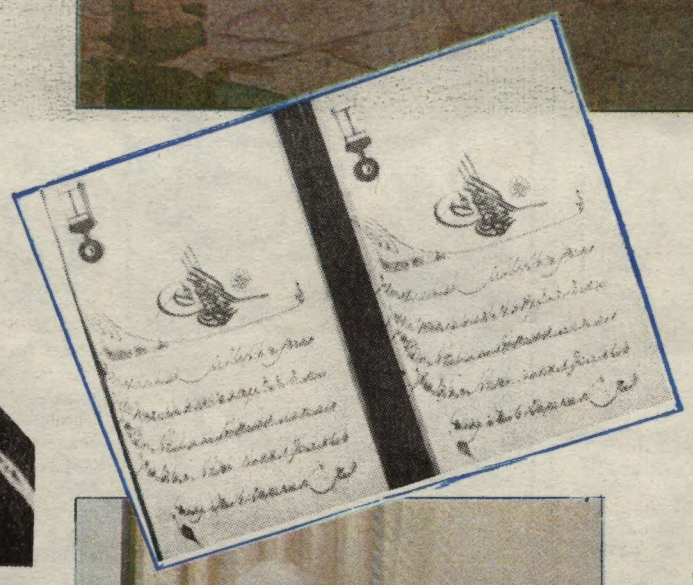

Cemil Mamboury

İstanbul'a olduğu kadar ülke geneline de, hazırladığı rehberler, yaptığı araştırmalar ile kültürel düzlemde büyük katkılarda bulunan babası için "Erken öldü" diyor.

—Ayşe Özberki—

— Sayın Cemil (René) Bey (Mamboury) babanız, Ernest Mamboury, Türkiye'de daha çok Galatasaray Lisesi'nde yaptığı hocalık ve "İstanbul" (1925), Ankara (1933) ve Adalar (1943) rehberleri ile tanınıyor. Babanızın Türkiye'ye gelmeden önceki yaşamı ve Türkiye'ye gelişi hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?

— İsviçre'nin Fransız kesiminde bulunan Nyon kentinde 1878 yılında dünyaya gelen babam 1898 yılında dört yıllık bir öğrenim gördüğü Lausanne'daki "Ecole Normale"den öğretmenlik diploması aldı. Çizimde gösterdiği başarı nedeni ile aldığı bursla aynı yıl Cenevre Endüstriyel Sanat Okulu'na girdi ve altı yıl sonra okulun yüksek bölümünün diplomasını aldı ve Paris'e gitti. Paris'te Güzel Sanatlar Okulu'nda ve Louvre'da mesleki kurslar izledikten sonra 1906yılında öğretmenlik unvanı aldığı Lausanne'ın çeşitli okullarında ders verdi. 1909 yılında Galata Ermeni Okulu'nda öğretmenlik, arkeoloji ve çeşitli resim çalışmaları yapmak için İstanbul'a geldiğinde iki yıllık evli idi. Bu çalışmalarını 1913 yılına kadar sürdürdü.

— Peki Cemil Bey, Ernest Mamboury'nin Galatasaray Lisesi'ne hoca girmesi nasıl oldu?

— Kendisinden zamanın Millî Eğitim Bakanı Emrullah Efendi İstanbul okullarında çizim öğretimi hakkında bir rapor hazırlamasını istemişti. Bunun üzerine de babam aynı yıl müdürlüklerini sırasıyla Sati ve Salih Zeki Bey'lerin yaptığı Sultanahmet Sanat ve Meslek Okulu ile Galatasaray Lisesi'nde ders vermeye başladı.

— Mamboury kaç yıl öğretmenlik yaptı?

— Türkiye'nin çeşitli mekteplerinde 40 yıl öğretmenlik yaptı. Lykion, Merkez, Zappion ve Hammalbaşı Yunan okullarında, Katolik Ermeni Okulu'nda, Alman, Musevi okullarında ve başkalarında hizmet verdi. Öğretmenliğinin kırkıncı yılında 27 yıl Galatasaray Lisesi'nde hizmet vermiş olarak 1949 yılında emekliye ayrıldı. Biliyorsunuz çocuklar şakacı hocaları severler. Her okulda olduğu gibi Galatasaray'da da öğrenciler 1 Nisan günü dersanelerini değiştirmişler ve babamın sınıfına üç gün sonraki sınıfı düşünce, o işi hiç bozuntuya vermeden hepsini teker teker tahtaya kaldırmış ve üç gün sonraki derslerini bilemedikleri için hepsine birer sıfır atmış. Zil çalınca da bir şey demeden sınıftan çıkmış. Arkasından kapattığı kapıyı açıp hepsine, "Bunu bana yapamazsınız, ben kendim 1 Nisan'da doğdum" demiş.

— Öğretmenliğinizin yanı sıra babanızın bir de yayınlanmış üç tane rehberi var. Bunun dışında başka çalışmaları var mı?

— Var da, bunlardan söz etmeden önce bu üç rehber, daha doğrusu rehber çalışmaları hakkında biraz bilgi vermek istiyorum.1925 yılında hazırladığı ve çeşitli dillerde baskısı yapılan İstanbul rehberini kendi adına yaptı. Diğerlerini, ki bunların hepsi yayınlanmadı, Basın Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hazırladı. Bunların ikisi, Ankara (1933) ve Prens Adaları (1943) yayınlandı, fakat yine turizm rehberi olarak ısmarlanan Galata ve Yakın Çevresi (1940), Yalova Kaplıcaları (1944), İzmir ve Hinterlandı (1947), Bursa (1948), İznik (1948) ve Uludağ (1948) yayınlanmadı.

Savaştan sonra 1954 yılında Hachette Kitabevi tarafından yayınlanan Türkiye ile ilgili "Guide Bleu"'nün yüzde 90'ını babam hazırladı. Bu baskının önsözünde Mamboury ismine kısa bir gönderme yapıldı ve sonraki baskılarda da ismi bile anılmadığı gibi parasını da vermediler.

— Bu yayınlanmayan rehberlere ne oldu?

— Yayınlanmayan rehberlerin tümünü de hükümet ısmarladığı için babam bunları Matbaa Müdürlüğü'ne teslim etti. Nedense Atatürk'ün ölümünden sonra bu çalışmaları ile ilgilenen olmadı. Bir keresinde hatırlıyorum, Şükrü Kaya'nın odasında şöyle bir tartışma olmuştu; babamdan rehber ısmarlanınca odada bulunanlardan biri, "Neden bu işi bir yabancıya yaptırıyorsunuz?" dediğinde, Şükrü Kaya'nın "Aramızda bunu yapacak biri yok da ondan" cevabını verdiğini duydum. Bu bakımdan babamı çok kıskanan, gerek Türklerden gerekse yabancı arkeologlardan kuyusunu kazmak isteyen çok olmuştur. Gittiği yerde babamın rahat çalışması içi vali tarafından bir araba, şoför ve koruma görevlisi tahsis edilirdi.

— Bu rehberlerin basılması için siz hiçbir girişimde bulundunuz mu?

— Şimdi tarihini hatırlayamayacağım bir dönemde, babamın öğrencilerinden biri Turizm Bakanı olmuştu, biraz da bundan cesaret alarak randevu aldım

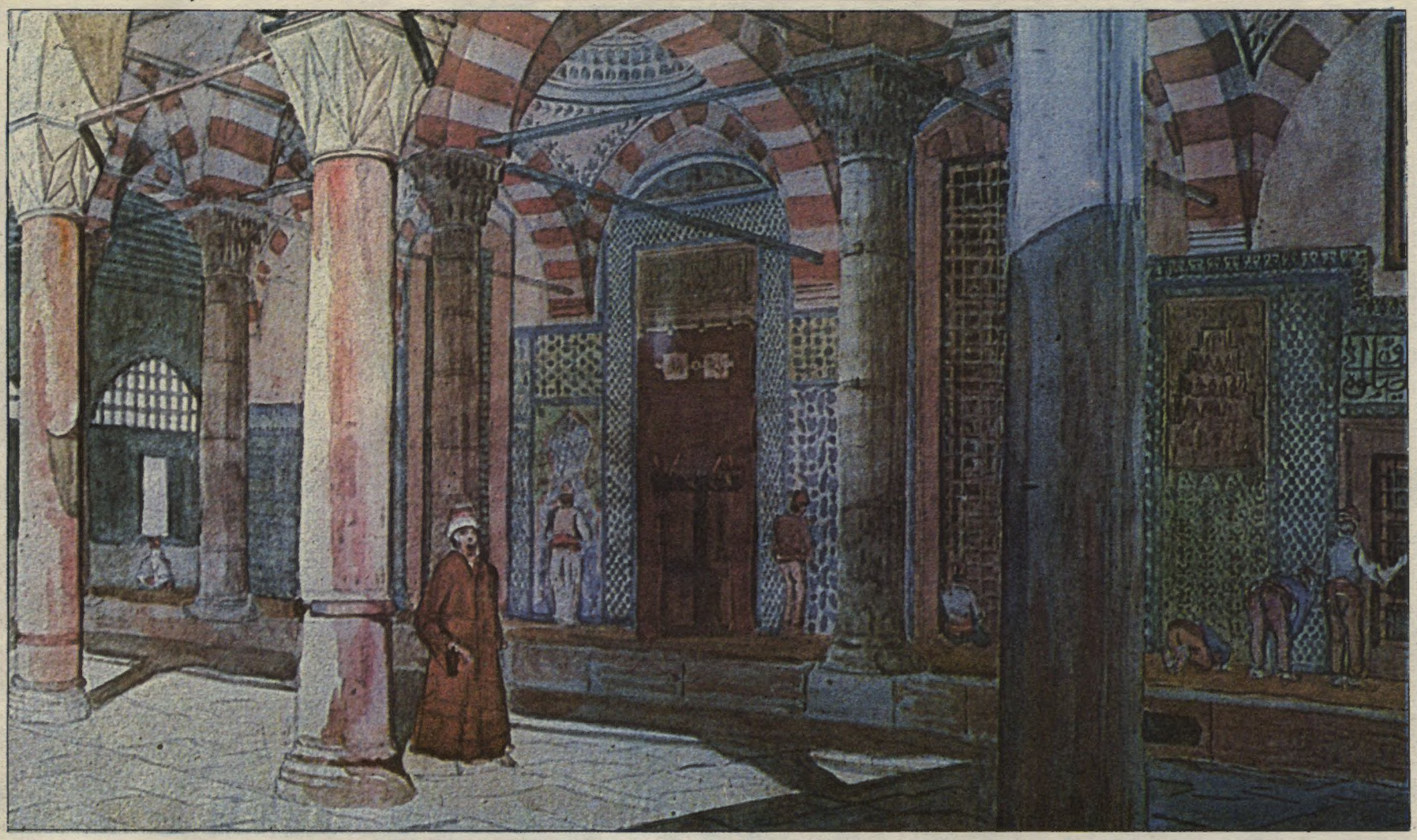

ve ziyaretimin nedenini açıkladım. "Nasıl olur" dedi, fakat arkası gelmedi. Ben daha çok İstanbul rehberi için girişimde bulundum. Birkaç yere daha başvurdum fakat sonuç alamadım. İstanbul rehberinin üstüne daha fazla düşmemin nedeni, babam 1953 yılında öldüğünde bunun telif hakkının anneme geçmiş olmasıdır.

— Bunların birer nüshası sizde var mı?

— El yazması olarak var fakat plan ve fotoğrafları babam Türk hükümetine teslim ettiği için elimde sadece bir kısmı var.

— Bunların telif hakkını satmayı düşünür müsünüz?

— Bir engel görmem, sadece kardeşlerime sormam...ona da gerek yok aslında, çünkü, çalışmalarına sahip çıkan tek oğlu oldum, onun için de söz hakkım olduğunu sanıyorum. Fakat babamın isteğine karşı gelmiş olurum, çünkü, o çalışmalarının Bern'deki Ulusal Kitaplık'a teslim edilmesini vasiyet etmiş. Ben bu konuda biraz Cizvit yorumu yapıyorum, şöyle ki, "Asıllarını Türk hükümetine teslim ettiğime göre siz çocuklarım bunu İsviçre hükümetine teslim edin" olarak anlıyorum. Oysa onun düşündüğü gibi olmadı. Çalışmaları yayınlanmadı ve ben bunların bir miktar Türkiye'ye de ait olduğuna inanıyorum.

— Başka çalışmaları da var demiştiniz...

— Rehber çalışmaları dışında birçok arkeolojik kazı ve bunlarla ilgili yayınlarda katkısı oldu. Ayrıca bu konularla ilgili konferanslar verdi. Gerphanion ile Göreme hakkındaki kitabı, Berlin Müzeler Müdürü Wiegand, Atina Okulu Müdürü Demangel ile arkeoloji yayınlarına katkıları oldu. Ayrıca Bizans İmparatorluk Sarayları (1918-1919), Mangaues Mahalleleri (1920-1923), Çemberlitaş (1929-1930), Fenari İsa Camisi (1931-1932) Yedikule (1929) ve başka kazılara müdür, yardımcı veya danışman olarak katıldı.

— Bu kazılar sırasında ilginç olaylara tanık olmuştur...

— Danimarkalı teozofik bir kuruluş, Troya kutsal emanetlerinin (Paladium de Troie) Çemberlitaş abidesinin altında ufak bir odada bulunacağına inanıyorlardı. Bu kuruluş arkeolojik kazı yapma bahanesi ile burada araştırma yaptı, fakat bir şey bulamadı. Bu kazılar sırasında bundan önce başkalarının Divanyolu'nun altından geçen ve tramvay hattını izleyen uzunca bir tünel kazarak kaidenin temeline ulaşmaya çalıştıkları ortaya çıktı. Bunların da Hazine peşinde koştukları tahmin ediliyor, bir şey bulabildiklerini sanmıyorum. Aya İrini kazıları sırasında Meryem Orante'nin heykelini bulan babamdır. Ayrıca Fenari İsa Camii'nde Aziz Ödoksi'nin mermer üzerine yapılmış ikonasının akuarelini, Müzeler Genel Müdürü Halil Bey, babamdan ısmarlamıştır. Bu akuarel örnekten de ikonanın onarımı yapıldı.

— Babanıza yardım eden kurum veya kişiler oldu mu?

— Hayır olmadı, insanlar babamı daha çok kıskandılar. Bir tek arkeologlardan Wiegand, ki, en büyükleri ve bilgilileri oydu, babama hakkını verdi. Daha çok babam insanlara yardım etti. Bir İsviçreli Hügenin Paşa vardı, o babama çok yardımcı oldu. Şimendifer Genel Müdürü ve sultanın özel danışmanı idi, erken öldü ne yazık ki. Biz üç erkek kardeşiz, kazı çalışmalarında babamın yanında ben bulunurdum ve çok yardım ettim. Onun için de babamın yaptığı çalışmalara ben sahip çıktım, tüm eser ve çalışmalarına sahip tek çocuğu benim.

— Babanızın arkeoloji çalışmalarına başlamasında başlıca etken nedir?

— Daha önceleri Vatikan'ın Resim Müzesi Müdürlüğü'nde ve sonra da Beyrut- Fransız Araştırma Merkezi'nde çalışan peder Gerphanion ön ayak oldu, ondan sonra da Wiegand ile çalıştı, sonra da devam etti.

— Babanızın başka etkinlikleri oldu mu?

— Reşit Saffet döneminde Türkiye Turing Otomobil Kurumu üyesi oldu, İsviçrelilerin İsveçliler tarafından temsil edildiği yıllarda İsviçre Birliği'ni kurdu. O tarihlerde İstanbul'da bine yakın İsviçreli vardı. Daha sonra da Türkiye'deki ilk İsviçre delegasyonunun konsolosu oldu. Tribune de Genève gazetesinin Türkiye muhabirliğini yaptı, ayrıca İstanbul'a gelen yabancılara rehberlik etmek üzere 1935 yılında Muhittin Üstündağ tarafından imzalanmış ve belediyece hazırlanmış bir belge aldı. Ulus, Kemalcılık dergisi, Cumhuriyet gazetesi gibi yayın organlarında tarih, arkeoloji ve turizm ile ilgili yazılar yazdı. Ne diyeyim... Çok faal bir insandı. Konferanslar da verdi. Türk sanatı ile ilgili Romanya'daki konferansa Türkiye'yi temsilen babam gönderildi.

— Babanız çok etkin bir insanmış. Her etkin insanın yetiştiremediği bir şey içinde kalır...

— Babam ölüm döşeğinde, "Yazık daha çok yapacak işim vardı" demiş. Yetiştiremediği iki büyük projesi vardı. Biri Bizans'ın topografisini hazırlamaktı. Bu konuda tek çalışma Lille'de 1892 yılında yayınlanan Mordman'ın incelemesidir. İkinci projesi de Bizans yapılarındaki imzalı tuğlalarla ilgili. Bu konuda Sorbonne'da bir konferans vermişti. Bu tuğlalar imalâtçıları tarafından imzalandıklarından binaların hangi tarihte yapıldığını kesinkes saptamak olanaklı. Ölümünden az önce topladığı bine yakın tuğla ile ilgili dosyayı, "Benim vaktim olmuyor sen hazırlarsın" diyerek ismini vermeyeceğim birine teslim etmişti. Fakat ortaya bu konuda bir çalışma çıkmadı. Babamın yapacak çok şeyi vardı, erken öldü.

— Babanız kendi ülkesinde nasıl tanınıyordu?

— Pek tanınmıyor. Fakat René Payot (Journal de Genève), Bridel (Tribune de Genève), İstanbul Üniversitesi'ne Almanya'dan kaçan hocaların getirilmesine ön ayak olan Albert Malche gibi insanlar yakın ahbapları idi.

— Türkiye'de gömülmeyi kendi mi istedi?

— Hayır. 1953 yılında hepimiz buradaydık onun için Feriköy Protestan Mezarlığı'na gömüldü. 15 yaşında ölen oğlum karşısındaki Katolik Mezarlığı'nda yatıyor.

● *Mamboury, resim eğitimi görmüştü. Bu yağlıboya tabloların fotoğrafları ilk kez yayımlanıyor. (Foto: Sarkis Baharoğlu)*

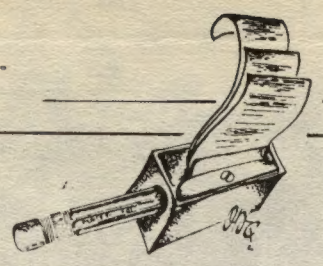

M. Orhan Bayrak

1926'da Denizli'de doğdu. Kuleli Askerî Lisesi, Kara Harp Okulu (1951), Topçu Okulu ve Harita Yüksek Teknik Okulu mezunudur. 1977 yılına kadar Harita Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. Harita Mühendisi Kd. Albay iken emekli oldu. 1981-1984 arasında İstanbul Belediyesi Harita Müdürüdür. İstanbul'un Tarihî Yerler Kılavuzu, Türkiye Tarihî Yerler Kılavuzu, İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar, Osmanlı Meşhurlarından Fıkralar, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Ansiklopedik İstanbul Rehberi, Osmanlı Tarihî Yazarları, Panorama de Turquie yayınlanmış eserleridir.

İstanbul türbeleri ve mezarları

1. TÜRBELER:

İstanbul'un her köşesinden mimarî özelliği ile göze çarpan Osmanlı dönemine ait birçok türbe bulunmaktadır. Türbelerin iç süslemeleri ve rengârenkteki çini duvarları sandukalara sanki bir ölümsüzlük getirmektedir. Padişah, sadrazam, sultan ve diğer ünlü kişilere ait olan bu türbelerin çoğu, âdeta bir çini müzesini andıracak güzelliktedirler.

a) Padişah türbeleri:

İstanbul'da ilk yapılan padişah türbesi **Fatih Mehmed'**e aittir. Fatih Camii bahçesinde bulunan mermer duvarlı bu türbenin kubbe içi , duvarları ve pencerelerinin etrafı renkli yazı ve nakışlarla süslemelidir. Tek sandukanın etrafını sedefli bir parmaklık çevirir. Fatih'in oğlu **II. Bayezıd'**ın Bayezıd Camii bahçesindeki türbesi ise sade bir mimariye sahiptir. İç süslemeleri sonradan yapılmıştır. II. Bayezıd'ın oğlu **Yavuz Selim'**in tek sandukalı türbesi Yavuz Selim Camii bahçesindedir. Dilimli bir kubbe ile örtülü olan bu türbenin ön yüzü, İznik çinileriyle bezenmiştir. Abanozdan yapılmış sedef kakmalı kapısının üzerinde altın kakma ile "Yeryüzünde herkes fânidir" ve "Her nefs ölümü tadacaktır" anlamına gelen âyetler yazılıdır. Pencere kapakları abanoz ve fildişi kakmalıdır.

Yavuz Selim'in oğlu **Kanunî Süleyman'**a ait türbe, Süleymaniye Camii bahçesinde olup, Mimar Sinan'ın eseridir. Motiflerle süslü ve sekiz köşeli bu büyük türbede bulunan yedi sandukanın üçü padişah sandukasıdır. **Kanunî Süleyman, II. Ahmed** ve **II. Süleyman'**a ait olan türbenin kapısı fildişi kakmalı abanozdan yapılmıştır. Duvarları renkli çinilerle ve yaldızlı âyetlerle kaplıdır.

Kanunî'nin oğlu **II. Selim'**in Ayasofya Camii önünde bulunan beyaz mermer duvarlı türbesi Mimar Sinan'ın eseridir. Yazıtı ve duvarları çinilerle kaplı olan bu büyük türbede 42 sanduka bulunmaktadır. II. Selim'in oğlu **III. Murad'**ın da Ayasofya Camisi önünde bulunan 54 sandukalı büyük türbesi, Davut Ağa'nın eseridir. Mermer duvarlı, ön yüzü ve içi renkli çinilerle süslü bir müze gibidir. III. Murad'ın oğlu **III. Mehmed**'in yine Ayasofya Camii önünde bulunan 26 sandukalı türbesi, Dalgıç Ahmed Ağa'nın eseridir. Mermer duvarlı ve çini âyetlerle süslü olmasına rağmen, daha sade bir yapılıştadır.

III. Mehmed'in oğlu **I. Ahmed'**in türbesi, Sultanahmet Camii yanındadır. Çini panolarla süslü ve 36 sandukalı türbede **I. Ahmed, IV. Murad** ve **II. Genç Osman**'adlı padişahlar gömülüdür. **I. Mustafa** ile **Deli İbrahim'**e ait türbe ise, Ayasofya Camii bitişiğindeki yağhanededir. 17 sandukalı bu türbe sade bir yapılıştadır.

IV. Avcı Mehmed, II. Mustafa, III. Osman, III. Ahmed ve **I. Mahmud** adlı beş padişah ise, Yeni Cami arkasındaki Deli İbrahim'in eşi Turhan Sultan türbesinde gömülüdürler. 45 sandukalı olan bu türbenin duvarları çinilerle süslü ve kapısı abanozdan sedef kakmalıdır. **III. Mustafa** ile oğlu **III. Selim'**e ait Lâleli türbesi ise Lâleli Camii yanındadır. 8 sandukalı bu türbenin duvarları çinilerle kaplıdır. **I. Abdülhamid** ile oğlu **IV. Mustafa'**ya ait olan Barok üslûbundaki Hamidiye türbesi Bahçekapıda'dır. 20 Sandukalı türbenin duvarları mermer, pencere kapakları sedef kakmalıdır.

II. Mahmud, Abdülaziz ve **II. Abdülhamid'**e ait Sultan Mahmud türbesi Divanyolu'ndadır. 27 sandukalı büyük türbenin duvarları mermerden yapılmıştır. **Abdülmecid'**in küçük türbesi ise Yavuz Selim Camii bahçesindedir. 4 sandukalı türbe Karabet Balyan Usta'nın eseridir. **V. Murad'**ın mezarı Yeni Cami arkasındaki 21 sandukalı Cedit Havaün, **V. Mehmed Reşat'**ın ise Eyüpsultan'daki 3 sandukalı ve duvarları çinilerle süslü olan türbesindedirler.

b) Sadrazam türbeleri:

Mahmud Paşa Camii arkasında çinilerle süslü ve 2 sandukalı **Mahmud Paşa,** Rum Mehmed Paşa Camii bahçesinde **Rum Mehmed Paşa,** Davut Paşa Camii yanındaki **Davud Paşa** türbeleri, sadrazamlara ait ilk Osmanlı türbeleridir. Murad Paşa Camii bahçesindeki **Ahmed Mesih Paşa** ile Eyüpsultan Camii yanındaki **Ayas Mehmed Paşa** ve **Lala Mustafa Paşa** türbelerinin ise etrafı açık ve üstü kubbelidir.

Şehzade Camii bahçesindeki 2 sandukalı **Rüstem Paşa'**ya ait türbe, Mimar Sinan'ın eseri olup, mavi çinilerin bir müzesi durumundadır. Topkapı'da **Kara Ahmed Paşa'**ya, Eyüpsultan türbesi cüzhanesinde **Semiz Ali Paşa'**ya ait türbeler bulunmaktadır. Eyüpsultan'da bulunan **Sokollu Mehmed Paşa'**nın 17 sandukalı türbesi, Mimar Sinan'ın eseridir. 11 sandukalı **Kanijeli Siyavuş Paşa,** 12 sandukalı **Ferhad Paşa,** tek sandukalı **Koca Hüsrev Paşa,** 9 sandukalı **Mehmed Ali Paşa** türbeleri de Eyüpsultan'dadır. Diğer sadrazamlara ait Divanyolu'nda **Köprülü Mehmed Paşa** ile oğlu **Fazıl Ahmed Paşa,** Babıâli'de **Mahmud Nedim Paşa,** Sultanahmet'te **Fuad Paşa,** Çarşıkapı'**da Koca Sinan Paşa,** Bayezıd'da **Mustafa Reşid Paşa,** Lâleli'de **Koca Ragıp Paşa,** Cerrahpaşa'da **Cerrah Mehmed Paşa, Bayram Paşa** ve 14 sandukalı **Hekimoğlu Ali Paşa,** Vezneciler'de 3 sandukalı **Kuyucu Murad Paşa,** Şehzadebaşı'nda 3 sandukalı **Gazi İbrahim Paşa,** Fatih'te **Cevad Paşa,** Yahya Efendi Mezarlığı'nda **Güzelce Ali Paşa,** Üsküdar'da **İbrahim Ethem Paşa, Kayserili Halil Paşa** ve **Yusuf Kâmil Paşa** türbelerini de sayabiliriz.

c) Şehzade ve Sultan türbeleri:

Beşiktaş'ta Yahya Efendi Mezarlığı'nda **Şehzade ve Kadınlar,** Ayasofya ve Yavuz Selim camileri yanındaki **Şehzadeler,** Fatih Camii bahçesinde **Gülüstü, Nakşidil** ve **Gülbahar,** Yeni Cami arkasında **Turhan Sultan,** Süleymaniye Camii bahçesinde **Hürrem Sultan,** Eyüpsultan'da **Mihrişah** ve **Adile Sultan,** Aksaray'da **Pertevniyal Sultan,** Nuruosmaniye Camii bahçesinde **Şehsüvar Sultan,** Şehzade Camii bahçesinde çinilerle süslü **Şehzade Mehmet, Hatice Sultan** ve **Şehzade Mahmud,** Bayezıd Camii bahçesinde **Selçuk Sultan,** Zal Mahmud Paşa Camii bahçesinde **Şah Sultan** türbeleri bulunmaktadır. **d) Şeyhülislâm türbeleri:**

Aksaray'daki Murad Paşa Camii bahçesinde **Pîrizâde Osman Sahip'**e ait, etrafı açık türbe ile Eyüpsultan'da bulunan **Üryanizâde Esad** türbesidir. Diğer şeyhülislâmların türbesi yoktur. İstanbul'un her köşesinde, yüze yakın şeyhülislâm mezarı bulunmaktadır.

e) Kaptanıderya türbeleri:

Beşiktaş'ta **Barbaros Hayreddin Paşa,** Eyüpsultan'da **Bulak Mustafa Paşa,** Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii bahçesinde **Kılıç Ali Paşa,** Kasımpaşa'daki 12 sandukalı **Mehmed Piyale Paşa** türbeleri bulunmaktadır.

II. MEZARLIKLAR:

Selçuklu Türklerinde başlayan mezar taşlarını süsleme işi, Osmanlılarda en yüksek değerine ulaşmıştır. Tarihimizin ve yazı sanatımızın güzel örnekleriyle dolu olan İstanbul'un eski mezarlıkları, her geçen gün, (camilerin arkasındaki hazireler hariç) yerini yeni mezarlara terketmektedirler. XIX. yüzyılda bu mezarlıkları gezmiş olan Fransız yazarı Théophile Gautier, "Neden bilmem, Hıristiyan mezarlıklarında duyduğum hüznü, Türk mezarlıklarında duymam" demekten kendini alamamıştır. Alman mareşali H. Von Moltke'nin sözleri de ayrı bir değer taşımaktadır: "Mezarlıkların en güzel manzaraları, burunlarda bulunduğunu ve ruhların mezarlıkta dolaştığı doğru ise, mehtapta bu burunlardan bu güzel şehri seyretmektedirler."

Bugün eski mezar taşları cami hazirelerinde, Karacaahmet, Edirnekapı, Eyüpsultan mezarlıklarında kalmıştır. Kadıköy'de Ayrılık Çeşmesi'nde Turing Kulüp'ün düzenlediği Mezartaşları Açıkhava Müzesi de çok küçüktür. Birçok sadrazam, şeyhülislâm, nazır, şair, hattat ve halka ait birer sanat eseri olan bu mezartaşlarının yok olmadan korunması konusunda geç kalındığını, geriye kalanları için de ne gibi önlemlerin alınacağını ifade etmekten gecemeyeceğim.

Arşiv

"Biz ve Evler"

Velimir Hlebnikov

Velimir Hlebnikov (1885-1922) Mayakovski ile birlikte fütürist grubun başını çeken şairlerdendir. Şiir dilinin yepyeni bir dil olması gerektiğini savunmuş, zamanın yıpratamayacağı bir dil aramıştır. Bu amaçla yaptığı çalışmalarda, kalıcı kelimeler ile sesler arasındaki iç bağıntıyı incelemiştir.

Aşağıda yazarın geleceğin şehirlerine bambaşka bir açıdan, "havadan" baktığı bir yazıyı sunuyoruz. Bu tavrı, şehirlere yandan bakmaya alışmış olan bizler için oldukça düşündürücü olurken, ikinci bölümde içinde yaşadığımız şehirleri bir bütün olarak ele alıp, bir kıyaslama fırsatı yakalıyor.

Havadan bakılan şehir: Havadan, bir kaşağıyı, bir fırçayı hatırlatırlar bize. Kanatlı insanların şehirleri de böyle mi olacak dersiniz? Aslına bakarsanız, zamanın eli, peşi sıra taşın zarafetini dik açıyı sürükleyerek, görüş eksenimizi havaya dikecek. Şehre yandan bakıyoruz, tepeden bakacaklar. Düşeylerin eksenindeki dam, temel olacak o zaman. Şehir, duvarlarıyla değil, damlarıyla ve altındaki sokak suratlarıyla kıskandıracak tepesinde dalga dalga uçan adamları. Bu haliyle, kirli toz bulutlarının uzağında, kutlu mavilikte kaygısız, sere serpe uzanacak dam. Şosenin yaptığını da yapmayacak, bir süpürgeyle ciğerlerini, o tatlı ve uçarı bakışlarını, boğazını süpürmek istemeyecek, kirpiklerindeki tozu da süpürmeyecek, ne de ciğerinden çıkardığı süngerle bedenine yapışan kapkara kirden kurtulmaya çalışacak. Yandan bakılan şehir. Günümüzün "adı güzel" şehirlerine belli bir uzaklıktan bakıldığında, dikiş kutularına dönüşüverirler. Bunlar, eski yapılardaki(Yunan ve İslâm yapıları), taşın yoğun yapısıyla o inceliksiz doğallık, hava (Voronikhin Katedrali) arasındaki, madde ve boşluk arasındaki sıralanma kuralını unutmuştur, tınılı ve tınısız alanlar arasındaki ilişkinin aynısı dizenin özündede vardır.Sokaklarının kalıp çırpıntısı yoktur. Bitişik yazılmış kelimeleri okumak, ya da vurgu işaretleri konmamış kelimeleri telâffuz etmek ne denli zorsa, bu bir araya sıkışmış sokaklara bakmak da o denli zordur. Bir yapının tepesine kondurulan bir vurgu, taştaki bir anlık duraksama, bir sokağın çatlatılarak anlam kazanmasına yetebilir. Hele evler, bunlar da top dökülürken başvurulan o malum yöntemle dikilmiştir: Deliği buldun mu, boca et içine ermiş çeliği. Yöntem aynı, al planı eline, yığ içine yığabildiğin kadar taşı. Oysa, bu yığılma, planda görünmeyen bu gerçek, aslında vardır ama tersyüz edilmiş bir biçimde. Duvarların bir yığılma olarak varlığı görünmez planın kendisinde, sanki yerini bir boşluğa bırakmıştır, plan varsa yapı yoktur, yapı varsa plan. Desinatörler planı ellerine alıp, içini taşla doldururlar, böylece taşla boşluk arasındaki o temel ilişki, olumsuz bir birlik halinde çoğaltılır (hem de asırlar boyu farkına varılmadan.). Bu nedenle en şekilsiz yapıların planları en güzel çizimleri içerir, planlardaki Mussorgsky (1), yapı bittiğinde bir dikiş kutusuna benzemiştir. Buna bir son vermenin zamanı geldi artık! Planlardaki evler tellerden mi yapılıyor?

İçinden bakılan şehir. Bir sokağın sakinlerinin yakıcı bir istekle birleşen aptallığının ve onlara ev inşa etme izni verilmesinin, hiçbir suçu olmadığı halde tek başına hücre hapsi istemekle eşanlamlı olduğunu düşünenler pek azdır, hücresinde tek başına yaşayan hükümlünün bir gününü bu loş ev içlerinde yaşayanlarınkiyle karşılaştırdığımızda büyük bir fark göremezsiniz, bir teknenin dibinde, güvertenin altında yaşayan bir forsanın yaşamıdır sürdürdükleri, aralıklarla asılır küreğe, böylece karanlık görünümlü ve gerçek isteklere yabancı bir canavar kuşku uyandıran bir takım hedeflere doğru seyreder.

(1) Musor süs ve Mussorgsky (müzisyen) arasında ses benzerliği var.

Projeler

İstanbul'u (3)

Hümeyra Özalp

İstanbul'da bulunup da, İstanbul'da yaşayıp da, hele biraz da "akşamcılığı" olan tek bir kişi yoktur ki, Kumkapı'yı bilmesin, Kumkapı'yı görmesin. Hani şu sevimli balıkçı meyhanelerini, ortasında bir çeşmesi bulunan küçücük meydanını, mezelerini, balıklarını, lokantacılarını...

İşte, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Bölge Müdürlüğü Planlama Bürosu'nun bugün tanıtacağımız projesi Kumkapı'yı kurtarmak ve korumak üzerine hazırlanmış.

Tarihî yarımada içinde yer alan Kumkapı balıkçı lokantaları gerek tarihî bir çevre içinde yer alması, gerekse sundukları yemekleri ile turistik bir özelliğe de sahip olması nedeniyle, turistik hizmet ve tarihî çevre niteliklerini geliştirmek amacı ile ele alınıyor.

Hazırlanan projeye de Anıtlar Yüksek Kurulu'nca kabul edilen SİT alanı esas alınmakta. Mimarî özelliklerinin korunmasının yanı sıra, bu ortam içerisinde İstanbul halkına olduğu kadar yerli - yabancı turistlere hizmet verecek bir yeme-içme alanı oluşturmak amacıyla hazırlanan projede ünlü Çaparis Sokak öncelik kazanıyor.

Kumkapı Meydanı'nı Sahilyolu'na bağlayan ve üzerinde lokantaların dizili olduğu bu sokaktaki 1436 kişilik mevcut yeme-içme kapasitesinin 2262 kişiye çıkartılması planlanıyor.

Buradaki mevcut lokantalar ile yeni kurulacaklar projede öngörülen mimarî özelliklere uygun olarak onarılacak, ya da yapılacak. Gene projeye göre, bu binaların dış duvarları sıva üstüne badana yapılacak Badana renkleri sarı, kiremit, taba, bej, açık kahverenginin pastel tonları, ya da beyaz olabilecek. Doğramaları ise, ahşap üzerine yağlıboya kullanılarak cephedekinin bir ton koyu rengine boyanacak.

Planlama Bölümü'nün çalışmaları arasında Kumkapı Meydanı ile niteliklerin yoğunlaştığı toplam 12 sokakta 6 bin 700 metrekarelik bir alan yayalaştırılıyor. Buna bağlı olarak da toplam 1174 metrekarelik bir yeşil alan kazanılıyor. Yayalaştırma ile birlikte ele alınan otopark sorununa çözüm getirilerek, otomobil için 72, otobüs için 8 adetlik park yeri düzenleniyor.

Mevcut yeme-içme kapasitesinin artırılması yolunda yapılan çalışmalar daha çok lokantaların olduğu sokaklarda yoğunlaştırılıyor.

Getirilen çevre düzeni ve yeniliklerle yeni lokanta açma taleplerinde de önemli bir artış olacağını bekleyen uzmanlar, sınır içindeki tüm yapıların lokanta olarak kullanılması halinde yeme-içme kapasitesinin 4 bin 388 kişiye yükseleceğini hesaplıyorlar. Ayrıca, Meydan ve Çaparis Sokak'ta 844 kişilik açık havada yeme-içme yeri öngörülüyor. Böylece uygulama sonunda bu yörenin toplam 5 bin 232 kişiye hizmet verebileceği tahmin ediliyor.

ŞEHİR, TARİH, KÜLTÜR

Ertuğrul Özkök, Milliyet'in "Kültür Mirasımızı Koruma Semineri"ne sunduğu bildirisinin eklerimizin değerlendirilmesine ayırdığı bölümünde bir de haklı eleştiri getiriyor: "Tarih bilinci"nin işlenmesi kadar "şimdiki zaman bilinci"nin de gündeme getirilmesinin yararı üzerinde duruyor.

Gerçekten de, insanımızda geçmiş ve gelecek tasası belli ölçülerde gelişmiş olmakla birlikte, içinde yaşanılan zaman kesitinde çoğu kez bir bulut gibi gezinildiği görülüyor. Şüphesiz, "şimdiki zaman bilinci", bir başka deyişle de "yaşanılmakta" olanın düne ve bugüne göre ayırdında olmak", kendisini bütünleyen geçmiş ve gelecek bilincinden soyutlanamaz, bu nedenle de "şimdiki zaman bilinci" daha çok tarih bilinci gelişmiş kişilerde olgunlaşır. Ama "sakat" bir tarih bilinci taşıyanların, her şeyden fazla tarihe ya da belli bir tarihsel tabakaya özlem duyanların hemen hep "şimdiki zaman bilinci"nden yoksun olduklarına, içinde yaşadıkları anın gerçekliği ile yüzleşemediklerine tanık olunur. Bu bakımdan, ötekinin de berikinin de aynı anda, aynı yoğunlukta beslenmesinde yarar olduğu tartışma götürmez gerçeklerden sayılabilir.

Tarih bilincinin gelişmesi için tarihle, tarihsel olanla birebir ilişkiye girmek nasıl eşyanın mantığı sayılıyorsa, "şimdiki zaman bilinci"nin gelişmesi yolunda "gündelik yaşam"ın sorgulanması gerekirliği de bir o kadar zorunludur. Çağdaşımız bir düşünür, Henri Lefevbre, "Gündelik Yaşamın Eleştirisi"nden "Kentin Şirketliği"ne kattettiği düşünsel yolda, konuya temel birkaç somut ölçütle yaklaşmıştır. Kentin önümüze getirip yığdığı gündelik yaşam dinamiklerinin önce farkedilmesi, sonra tek tek ele alınıp bir aşama sonrasında bütünsellik ilişkileri çerçevesinde incelenmesi, değerlendirilmesi gerekmektedir. Melamin tabaklardan "salon-salomanje"ye, "butik"lerden "sauna"lara, lâhmacundan "coq a vin"e yaşanan değer değişiminin anlamını ancak şimdiki zamanın içindeki yolculuğumuzda kavrayabiliriz. Bizde bu yolu, Roland Barthes'in ünlü "Efsaneler"inden hareketle açan Murat Belge olmuştur. Son yıllarda gazetelerde, dergilerde gündelik yaşamın eleştirisine yönelik pek çok ürün yer alıyorsa bunu geniş ölçüde belgeye borçluyuz. Gene de bu eğilimin aydınlara özgü bir eleştiri biçimine dönüşmesi, zamanla kendi kuyruğunu kovalayan kedilerde olduğu gibi, ağır ağır şimdiki zamanın eleştirisinden uzaklaşıp yakın geçmişin gözde "oyun"larından biri haline dönüşmesi olasılığı az değil. Bunu önlemenin ise, tek bir yolu var: Gündelik yaşamın eleştirisine kitlesel boyutta girişmeyi sağlamak.

Enis Batur

● *Bir zamanlar gündelik yaşam İstanbul insanına böyle kesitler sunardı. Şimdiki satıcılarla berber dükkânlarını düşünmek yeterli, değişimin niteliğini anlamak için.*

Profil

Melchior Lorrichs

1527 senesinde Danimarka'nın Fleusburg şehrinde dünyaya geldi. Kuyumcu yanında çırak olarak çalışmaya başladı. İnce işlerde gösterdiği başarı ve resme olan tutkusu, gravür üzerine çalışmalar yapmasında en önemli etken olmuştur. Dünyayı dolaşan Lorrichs, bu arada İstanbul'a iki kez gelmiş, Kanunî'nin biri ayakta olmak üzere iki resmini yapmış, zamanın Türk tiplerinden birçoğunu ve giyimlerini resmetmiştir. İstanbul Panoraması adıyla bilinen eseri sayesinde Kanunî devri İstanbul'u hakkında çok önemli görsel malzeme ve bilgi sağlamıştır.

Şehir anahtarları

Su Terazisi

Basınçla gelen suyun, boruları patlatmasını önlemek için depolandığı ve yüksekçe bir yerde inşa edilmiş su deposu. Eskiden *su terazisi*'nin bakımını üstlenmek işine önem verilirdi. Zira, suyun basıncını ayarlayamamak gibi bir dikkatsizlik, büyük masraflarla yaptırılan su yollarına hasar verebilirdi. Bu işlere bakan kimseler, ellerinde sultandan alınma bir berat bulundururlar, dağıtımı denetlerlerdi. Günümüzde suyun basıncı su kuleleri ile düşürülmektedir.

Bir kitap

Turistik İstanbul Rehberi

1950 yılında yayınlanan kitabın üç yazarı var: Rakım Ziyaoğlu, Hayreddin Lokmanoğlu, Emin Raşid Erer. Yazarların önsözde belirttiğine göre iki yılda hazırlanan kitap, İstanbul'u tarihsel bölümler içinde anlatmamaktadır. Çok yönlü bir turistik rehber olan çalışma, şehir hakkında genel bilgiler vererek başlıyor. Bu bölümde seyahat mevsiminden gümrük mevzuatına kadar her türlü bilgiye rastlamak mümkün. Sonraki bölüm ağırlıklı olarak şehrin tarihteki yerini anlatıyor. Üçüncü bölümde ise şehirde "cemiyet hayatı"na yer verilmiş. Sonraki bölümlerde şehir turları yapılıyor, eski eserler, sayfiye yerleri ve müzeler hakkında bilgiler veriliyor. Son bölüm lüzumlu bilgilere ayrılmış: Berber salonları, kitabevleri, havayolları acenteleri ve seyahat büroları da bu bölümde.

Değişen İstanbul için Albümler XIII

Bozdoğan Kemeri İstanbul'un en eski anıtsal değer taşıyan yapılarından biri. Valens su kemeri olarak da tarihe geçen kemerin etrafında, Osmanlı döneminde, tipik bir Türk-İslâm alaşımı oluşturan bir yerleşim merkezi oluşmuştu: Cumbalı ahşap evler, dar parke sokaklar, mescid ve çeşmeler canlı bir mahalle yaratmıştı kemerin her iki yanında. Bugün, birkaç yüz metrelik küçük bir sokağın, o da tek bir yanında, bu mahallenin son temsilcileri olarak birkaç ahşap ev durmakta. Bozdoğan Kemeri ise yüzyılların bakımsızlığı içinde, boynu bükük, onarılacağı günü bekliyor.

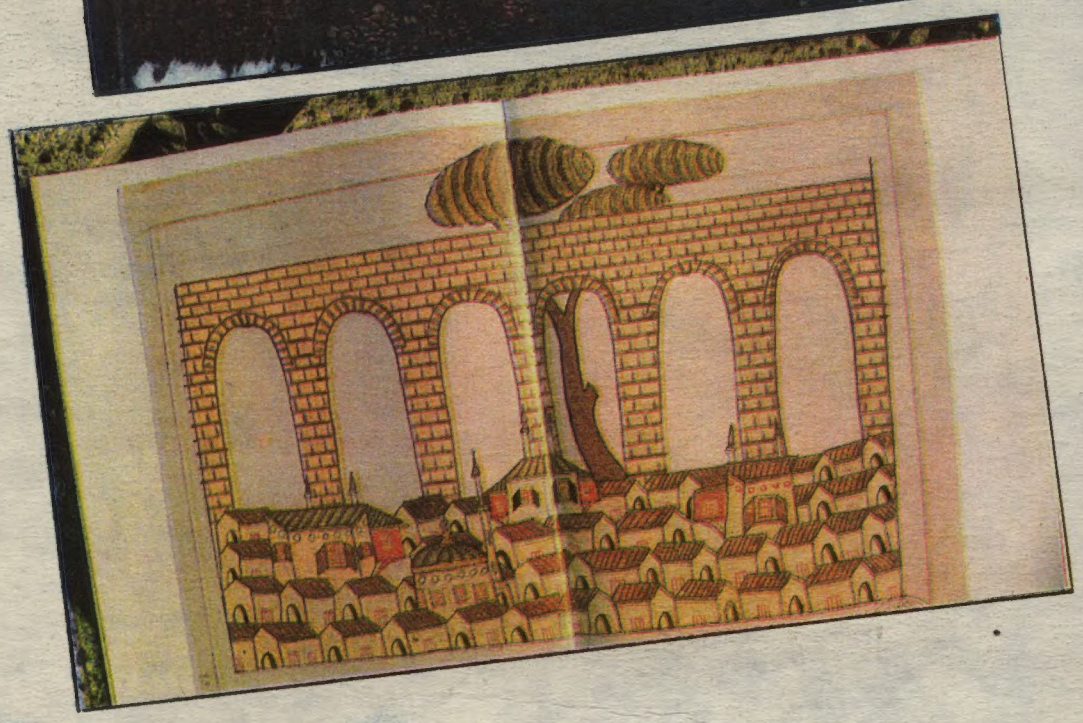

(Kartpostallar Nezih Başgelen arşivindendir)